

11. Суфікси чеських власних назв *-sk(y)*, *-ck(y)* передаються відповідно через *-ськ(ий)*, *-цьк(ий)*, *-зьк(ий)*: *Liptovský Mikuláš* – *Липтовський Мікулаш*, *Úherské Hradiště* – *Угерське Градиште*, *Český Krumlov* – *Чеський Крумлов*.

Отже, як бачимо, географічні назви становлять частину так званих неперекладних слів, що відтворюються з однієї мови на іншу в звуковій формі, в якій вони вживаються у мові-джерелі. При введенні в обіг іншомовних власних назв спостерігається один із варіантів запозичення слів. Важливу роль при цьому відіграють транскрипція та транслітерація.

Використана література:

1. *Стрижак О.С.* Назви річок Полтавщини. – К., 1963. – 111 с.
2. *Український правопис.* – К.: Наукова думка, 2000. – 240 с.
3. *Горпинич В.О., Антонюк Т.Р.* Географічні назви в українській мові. – К.: Дніпропетровськ, 1999. – 152 с.
4. *Ганич Д.І., Олійник І.С.* Словник лінгвістичних термінів К.: Вища школа, 1985. – 360 с.

Орел Л.М.
Київський національний
лінгвістичний університет

ЯВИЩА РЕГІОНАЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ В КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНИХ НОМІНАЦІЯХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Серед найменувань, що позначають щось типове, характерне в культурі українців є такі, які не тільки відомі в інших слов'янських мовах як звукові аналоги, але й називають подібні або майже тотожні предмети і явища дійсності та поняття, з ними пов'язані. Факт такої подібності чи "гіпотетичної" тотожності слова – типової назви явища української дійсності не означає її еквівалентності в чужій мові. При тому самому значенні (на перший погляд, в цілому) в українській і зіставляваній мові поняття може охоплювати ширший або вужчий клас денотатів, може бути змінений унаслідок історичних, економічних, соціальних чи інших чинників сигніфікат і т. ін. Відмінності значень, семантичні нюанси, що свідчать на користь національної маркованості, у таких словах виявляються при детальному аналізі периферійних сем. По-різному в таких номінаціях виявляється і значеннєвість денотативно-сигніфікативних відношень у зіставляваних лексичних одиницях.

Головною об'єднуючою ознакою цієї категорії лексики є те, що такі номінації існують у близькоспоріднених з українською мовах і називають подібні предмети й явища позамовної дійсності та поняття. Розбіжність значень зіставляваних назв виявляється в більшості випадків у денотативному компоненті значення на рівні диференційних сем, які фіксують розширення-звуження обсягу денотації, різну референтну спрямованість, особливості використання, відмінності у якісно-кваліфікативній характеристиці денотатів. Тематично всі культурно-марковані найменування охоплюють національні одиниці виміру, назви осіб і організацій місцевого управління, страв і продуктів харчування, інші реалії. Ця категорія лексики налічує кілька семантичних груп. Такі групи об'єднують номінації, у яких національна ознака виявляється однаково, в тих самих компонентах. Наприклад, одна з підгруп називає реалії, які були перенесені з іншої культури в українську. По суті, слова є

ніби показниками націоналізованих денотатів, але насправді не сфокусовують у собі справжнього, утвореного на українському ґрунті, національного колориту, не є етнографізмами в повному розумінні, бо явища, названі цими словами, є епізодичними (з історичного погляду), нехарактерними у культурі мови-реципієнта. Це, як правило, полонізми: *солтис*, *посполитий*, *війт*. Так, слово *солтис* в українській мові означає “у Західній Україні (до 1939 р.). – сільський староста” [7, 9, 452]. Польська лексема діахронічно охоплює ширший клас денотатів: *soltys* – “представник державної адміністрації і територіального сільського самоврядування”, якого з 1958 р. обирали всі жителі; в старій Польщі “голова сільської адміністрації, який очолював суд присяжних”. Спочатку солтиства були спадкові, потім призначували [9, 8, 496; 4, 13-16, 1804]. Очевидно, що в українську культуру з польської взято лише частину денотата-реалії, і в цій частині значення збігаються, а саме: в дефініції поняттєвого ядра. Периферійні семи слова *soltys* вказують, кого називали таким словом, і ясно, що це назва кількох посад; в українській семемі *солтис* поняттєві семи називають тільки одну посаду в місцевих органах влади. Фонові відмінності зареєстровані семами ‘успадкований’, ‘призначений’, ‘обраний’ у польському і взагалі не визначені в українському ЛСВ. У словниках російської мови це слово не зафіксоване.

Подібним способом можна виявити відмінності в значеннях українського найменування *війт* та польського *wojt*. Номінація називає “керівника місцевого міського чи сільського управління або самоврядування в середньовічній Німеччині, Литовському князівстві, Польщі й Україні в XV-XVII ст.” [7, 1, 670]. У цій частині дефініції збіг очевидний. Однак українське слово охоплює інший клас денотатів: 1) в Україні – голова міської громади і представник колегії суддів в українському міському суді”, 2) “сільський староста” [5, 1, 236]. Крім того, *війтом* у Західній Україні до 1939 р. називали “голову волосної управи”, “заступника сільського старости” [7, 1, 670]. Таким чином, привнесені з іншої культури явища – вид і спосіб управління влади і місцевого самоврядування – увійшли в українську культуру разом із словами, які позначали ці явища. Номінація *посполитий* (як іменник) називала “в Україні до середини XVII ст. належного до міщан або селянства, в другій половині XVII - XVIII ст. – належного до селян” [7, 7, 358], просто “селянина” [5, 3, 367]. Без детальної семантизації очевидна спільність з польським словом *pospolstwo* – “простолюд” [8, 2, 840]. Польська лексема *pospolity* (прикметник) налічує п’ять ЛСВ: “звичайний”, “простонародний”, “шаблонний”, “загальнодоступний”, “номінальний”. Для називання української реалії, очевидно, взято лексичне значення номінації *pospolity*₂. Культурна специфіка проникає із позамовної сфери у фон української номінації і реалізується імпліцитно в ідеологічному компоненті: спосіб називання референта співвідносний з його соціальним статусом (*посполитий* – це простолудин, який мав обмежені громадянські права порівняно з панівним прошарком населення). Назви *війт*, *солтис*, *посполитий* не фіксуються в словниках російської мови.

Деякі лексичні одиниці у близькоспоріднених мовах називають подібні реалії, які могли виникнути паралельно чи незалежно або ще у спільнослов’янську добу. Значення таких слів відрізняються диференційними семами, що характеризують ознаки денотата. В українській мові така підгрупа об’єднує назви одиниць виміру *гони*, *лан*, *миля*, *кроква*, *берковець*. Як зазначає В.О.Винник, спільність первісних способів вимірювання зумовила еквівалентність лінійних мір у різних народів [2, 27]. Незбіг значень проявляється у різних диференційних семах. Так, слово *миля* означає “міру довжини, неоднакову в різних країнах” [7, 4, 707]. Мова йде не про морську милю як міжмовний еквівалент, а специфічну для кожного етносу одиницю шляхової міри. Наприклад, польська *mila* – 746,6 м;

українська велика (або козацька) *миля* прирівнювалась до 1205,7 м, українська мала *миля* рівнялася 8956 м, руська *миля* - 9724 м. [2, 91]. Диференційні семи, які вказували довжину милі, відрізняли значення української номінації від номінацій в інших мовах. Слово *лан*₁ в українській мові називає “одиницю виміру орної землі” [3, 3, 189], в польській *lan* та чеській *lan* означає “міру площі” [3, 3, 190]. Однак розмір площі в різних мовах різний. Так, у межах Польсько-Литовської держави налічувалось кілька типів ланів, які мали величину площі поля від 4 до 30 гектарів [2, 129]. В українській мові *лан* відповідав величині площі від 10 до 30 десятин [5, 2, 343]. Як видно, хоч слова мають адекватне поняттєве ядро, значення в цілому відрізняються завдяки диференційній семі ‘величина площі’. Номінація *гон* називає українську старовинну народну міру довжини від 60 до 120 сажнів [7, 2, 122]. Російська назва *гон* означає “смуга поля”, “ділянка землі”, болгарська номінація *гон* - “борозна” [2, 82], сербська назва *гѡн* позначає “відстань, яку проходить кінь за один раз”, словенська *ogon* - “грядка”, чеська *hon*, польська *gon* означає “полювання” [13, 1, 436]. Поняттєве ядро у всіх номінаціях має кілька спільних сем: ‘відношення до землі (поля)’, ‘протяжність’. Диференційні семи уточнюють денотативну спрямованість кожної номінації: в українській назві визначають міру довжини, в сербській, російській - окресленість ділянки, в болгарській – лінію межі, в чеській та польській мають інше лексичне значення. Фонові семи в українській лексемі позначають діапазон величини протяжності ‘від ... до’. Як зауважує В. О. Винник, розмір гонів міг змінюватися залежно від способу і знаряддя обробітку землі [2, 84].

Помічено, що серед культурно-маркованих найменувань є лексеми, які у кількох мовах називають подібний за зовнішніми ознаками денотат-реалію; безеквівалентність значення у таких словах проявляється у неадекватності обсягу денотації. Так, слова *кроква* і *мажа* позначають реалії, які є в кількох сусідніх культурах. В українській мові номінація *кроква* означає: 1) “два бруси, з’єднані в горішній частині під кутом і закріплені долішніми кінцями до стін будівлі, на яких тримається дах”, а також 2) “з’єднані поперечною жердиною під певним кутом дві дерев’яні планки для вимірювання землі” [7, 4, 364]. Останній ЛСВ має ще назви *кроківка*, *крокви́на* [3, 3, 101]. У російській мові *стропи́ло*, в білоруській *кроква*, в польській *krokiew* називає “розсоху” [3, 3, 101; 13, 2, 379]. У зіставлюваних мовах лексичні значення складаються з кількох спільних сем: ‘два бруси’, ‘з’єднані ... під кутом’. Диференційні семи вказують, для чого призначений цей пристрій (для кріплення даху). Інші диференційні семи української лексеми вказують ще й на особливості використання такого предмета. Таким чином, семантика українського слова змінюється в бік розширення обсягу денотації. Можна припустити, що фонові семи у структурі даної семі могли б позначити відстань між кінцями з’єднаних планок.

Назва *мажа* означає “чумацький віз”, “міра ваги, об’єму, що дорівнює місткості одного чумацького воза” [3, 4, 358]. Російське слово *мажара* називає “велику татарську гарбу, віз”, білоруська *мажара* – “віз”, польське слово *taza* означає “чумацький віз” [3, 4, 358]. Лексичні значення всіх названих номінацій мають спільну архісему ‘віз’ - предмет, яким перевозять вантаж. В українській лексемі спостерігається розширення обсягу денотації – це ще й міра ваги, об’єму. Навіть якщо припустити, що і в інших мовах цим словом називають реалію як міру об’єму, то семантичні розбіжності значення в кожній мові будуть виявлятися у фонах: віз, гарба, мажа – різні за розміром, а отже і вміститись на кожному з названих предметів може різне за об’ємом.

Слово *берковець* називає “міру ваги, яка дорівнює десяти пудам” [7, 1, 161]. Національно-культурна специфіка значення цього найменування реєструється на регіональному рівні: слово відоме в російській мові – *берковець*, білоруській – *берковець*,

польській *berkowiec* і називає в усіх згаданих мовах подібний денотат: “міру ваги міста Бьоркьона” [13, 1, 156].

Явище регіональної семантики зафіксоване також при зіставленні українсько-російських найменувань, що називають міри пряжі. Початковою одиницею вимірювання пряжі в обох мовах є нитка. В українській мові певна кількість ниток, узятих разом, має свою назву. Наприклад, *чисниця* - це “три нитки, взятих разом” [7, 11, 330]. У російській мові немає однослівного позначення такого ж денотата: та сама реалія позначається словосполученням: *три нитки* або *одна десятая пасма* [12, 4, 435]. Більша одиниця виміру пряжі, що називає тридцять ниток взятих разом або “десять чисниць”, і в російській, і в українській мовах називається *пасмом* [7, 6, 88; 11, 547]. В українській мові, крім названих одиниць виміру пряжі, є ще *десяток* – “десять пасом” [7, 6, 88], *півміток* – “двадцять пасом” [там же], *міток* – “сорок – п’ятдесят пасом” [7, 4, 756]. На російську мову *міток* перекладається як *моток* (пряжі) [11, 412].

Українська назва *солянка* позначає “міру солі, назву діжки, місткістю 102 літри” [2, 216]. За свідченням В. О. Винника, такі діжки традиційно використовувались для вимірювання кримської солі, так званої *кримки* [7, 4, 347]. Номінація *солянка* відома і в сусідніх з Україною говорах білоруської мови як назва реалії, яку використовували з тією ж метою [2, 216]. У диференційних семах українського та білоруського слів могли бути фонові відмінності: об’єм такої діжки міг бути більшим або меншим. У сучасній українській літературній мові слово *солянка* відоме тільки як “невелика посудина для солі, яку подають до столу” [7, 9, 453].

Слово *осьмуха* називає “давню міру хмільних напоїв і сипких тіл, що дорівнювала одній восьмій частині якоїсь більшої міри (кварти, відра, бочки)” [2, 210]. Не виключено, що подібна назва одиниці виміру існувала в сусідніх етнокультурах, проте для українців цей спосіб вимірювання був традиційним і поширеним.

Окремо заслуговує на увагу група найменувань, які відомі в інших мовах як етнолексеми, семантичне “обличчя” яких віддзеркалює типові явища й у побуті українців. Йдеться про назви окремих продуктів харчування, страв. Як зазначає Л.Ф.Артюх, особливості страв, характерних саме для українців як етносу, “не настільки відрізняють їх від сусідів, щоб бути предметом зіставлення з іншим етносом”, “майже неможливо вказати такі явища в харчуванні українців, які б не мали близьких аналогів у інших слов’ян ..., а також у неслов’янських народів” [1, 11]. Деякі назви страв можна віднести до національно-маркованих, або до українських етнографізмів, враховуючи специфічність споживання в їжу тих чи інших продуктів. Так, лексема *сало* відома в багатьох мовах як назва сировини для парфумерії та фармації, і цей елемент у семантиці - ‘сировина’ - є домінуючим. Російська назва *сало* налічує два значення: 1) “жирове відкладення в тілі тварини”, 2) “мастило” [6, 4, 14]. Йдеться про жир, будь-який взагалі, і продукт не визначеного чітко використання. Українська лексема *сало* має шість значень. ЛСВ *сало*₂ вказує на реалію - продукт харчування, вживання якого визначають особливості національних традицій: “... підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним” [7, 9, 19]. Лексичне значення слова *сало* має набір диференційних сем, яких немає в складі російської назви *сало*, польської *sadło* та ін. Як видно, денотативний компонент семіми позбавлений національних ознак (сама реалія є в побуті багатьох етносів), однак сигніфікативний компонент має національну забарвленість, яка полягає в особливостях зберігання продукту, приготування з нього страв, частоти вживання тощо.

Слово *кров’янка* називає страву, приготовлену з крові, товстих кишок, сала та гречаної крупи [10, 90]. За свідченням Л.Ф.Артюх, українці максимально використовували

в їжу продукти свинарства, навіть всупереч християнським заборонам. Національна ознака лексеми імпліцитно міститься в диференційних семах, які вказують на особливості способу приготування страви, створення певного смакового стереотипу тощо.

Деякі страви та продукти харчування у культурі українців переважають над іншими: частіше вживаються, мають певну значущість. Слова, що позначають ці реалії культури, на інші мови не перекладаються, а в словниках інших мов вони супроводжуються коментарем “національна страва”, що є характерним і для позначення національних страв інших народів. Наприклад, слово *галушка* означає українську страву у вигляді шматочків тіста, зварених у воді чи молоці [6, 1, 299]. Денотативний компонент значення слова не позбавлений національних ознак, етнокультурна специфіка номінації зафіксована у диференційних семах, бо борошняні вироби в раціоні українців переважали над іншими продуктами. Тому серед назв продуктів харчування українців найбільше найменувань, що позначають різноманітні страви, які готуються з крупів або борошна: *бевка* – “рідка страва з борошна або крупів” [7, 1, 118]; *затірка* – “страва, зварена на воді або молоці з розтертого в дрібні кульки борошна з водою” [7, 3, 352]; *вергуни* – “смажене в смальці або олії солодке печиво, що має форму продовгуватих смужечок” [7, 1, 327]; *каленик* – “хліб з калиновими ягодами” [3, 2, 350], *вареник* – “невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, капустою і т. ін” [7, 1, 291].

Цікава семантика безсумнівного етнографізму української мови – лексеми *борщ*. Українська назва *борщ* означає “рідку страву, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ” [7, 1, 222]. На польську мову слово *борщ* перекладається словосполученням *barszcz ukrain'ski* [14, 27]. В українській лексемі *борщ*, а також у назві *капусняк*, що означає “густий борщ із квашеної шаткованої капусти, заправлений пшоном і смаженим салом” [10, 83], всі національні ознаки проявляються імпліцитно у диференційних семах – це найбільш вживана як ритуальна, так і повсякденна їжа.

Окремі слова на позначення одягу, взуття у деяких слов'янських мовах також мають чимало спільного в семантиці. Так, лексеми *плахта*, *калігва* збігаються з іншомовними словами в плані однакової спрямованості на той самий клас денотатив-реалій. Відмінності значень цих слів виявляються у диференційних семах. Наприклад, лексема *плахта* в українській мові позначає дві реалії: “кустарну українську тканину, смугасту чи картату” [6, 3, 136] та “жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ, переважно вовняної картатої тканини” [7, 6, 57], який був елементом святкового національного костюма [10, 114]. У чеській мові *plachta*, у словацькій *plachta*, у польській *plachta* означає “завіса, вітрило”, в словенській *plahta* – “ковдра” [13, 3, 276].

Диференційні семи денотативного компонента ‘вид’, ‘грубої’, ‘тканини’ зближують значення всіх зіставляваних лексем. Розбіжності значень виявляються у диференціації образу-поняття, яку можна передати семами ‘один з такого роду’ – особлива спідниця з грубої тканини.

Номінація *калігва* називає “особливий рід взуття для покійників, який використовували на Буковині” (його шили з грубої тканини) [4, 5-8, 576]. Російське слово *каліга* означає “рід взуття”, “сандали”, “взуття косарів, мандрівників”. Неповнота збігу значень виражається у специфічності поняттєвого образу української та російської номінацій.

Заслуговують на увагу номінації, що в різні історичні часи називали морські й річкові човни різного призначення та види зброї. Віднесеність цих слів до національно-маркованих зумовлена тим фактом, що подібні реалії були (або могли бути, адже слова

називають денотати, що побутували у досить віддалений від сучасності період історії) у культурі сусідніх народів.

Слово *чайка* означає “бойовий довбаний човен запорізьких козаків з вітрилами та веслами, обшитий зовні дошками або очеретом для кращої плавучості й захисту від ворога [7, 11, 264]. За свідченням Є. Онацького, *чайка* була з двома кермами, встановленими з метою економити час на обертання, а також була швидкохіднішою від турецьких *галер* [4, 13-16, 2039]. Назва *шаланда*₂ позначає плоскодонний парусний риболовецький човен, який іноді має чотирикутну форму [7, 11, 397]. Такий вид човна міг використовуватись і на півдні Росії, і в Україні, оскільки Словарь русского языка вказує, що *шаланда* плавала по Чорному морю [7, 4, 698].

Слово *карабеля* в українській мові називає “криву шаблю” [7, 4, 99]. Найменування, що позначають подібні реалії, відомі в чеській та польській мовах [3, 2, 381]. В українських словниках немає додаткової інформації про особливості використання цього предмета. На основі семантичного аналізу словникової дефініції польського слова *karabela*, яке називає “декоративну криву шаблю з відкритою рукояткою, яку носила польська шляхта головним чином до парадного одягу” [8, 1, 881], можна зробити висновок, що в українсько-польському зіставленні номінації *карабеля* - *karabela* мають подібну референтну спрямованість, але відрізняються диференційними семами, що вказують на особливості використання реалії в різних культурах.

Національно-культурна специфіка назви *бердиш* також фіксується на регіональному рівні. В українській і російській мовах ця номінація називає “старовинну зброю з лезом видовжено-півкруглої форми, насаджено на довгий держак” [7, 1, 158]; в білоруській мові слово *барда* та польській *barda* позначають відповідно “тупу сокиру” і “широку сокиру” [3, 1, 141].

Основою для зіставного аналізу національно-маркованих найменувань, так званих регіональних етнографізмів, можна брати в основному диференційні семи лексичних значень та фонів. Значення слів цієї семантичної групи у зіставляваних мовах збігається в частині лексичного значення. Однак для виявлення специфічних етнокультурних нюансів семантики слова потрібен повний аналіз змістової структури. Така глибина проникнення в семантику можлива на рівні комплексного аналізу центральних та периферійних сем лексичного значення та елементів фону. Порівняння фонових сем слід здійснювати на основі додаткових етнографічних джерел, оскільки словники відображають і пояснюють тільки лексичне значення; в окремих випадках фонові інформація може бути почерпнута з ілюстративних матеріалів тлумачних словників. В усіх аналізованих найменуваннях (у більшості випадків імпліцитно) наявна національно-культурна інформація поняттєвого та фонового рівнів, яка ілюструє традиційність, типовість, характерні ознаки і взаємопроникність явищ дійсності сусідніх етносів.

Використана література:

1. *Артюх Л.* Пища и питание украинских крестьян конца XIX – XX в. (этнографическая характеристика): Автореф. ... канд. ист. наук. – Минск, 1981. – 25 с.
2. *Винник В.О.* Назви одиниць виміру і ваги в українській мові: Дис. ...канд.філол.наук. / АН УРСР, Ін-т мовозн. ім. О.О. Потебні. – К., 1964. – 301 с.
3. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т./ Гол. ред. О. С. Мельничук – К., 1982 – 1989.
4. *Онацький Є.* Українська мала енциклопедія / Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1957 – 1967. – Т. 1 – 16.
5. Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. – К., 1907 – 1909. – Т. 1 – 4.
6. Словарь русского языка: в 4-х т./ АН СССР, Ин-т русск. язык. – Изд. 2-е. – М.: Рус. яз., 1981 – 1984.
7. Словник української мови: в 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
8. *Słownik Języka Polskiego.* – Warsz., 1978 – 1981. – Т. 1 – 3.

9. Słownik Języka Polskiego / Red. prof. dr. W.Doroszewsky. – Warsz.: Państwowe wydawnictwo Wiedza powszechna, 1958 – 1969. – Т. 1 – 11.
10. Українська мінувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / За ред. С.Головка. – К.: Либідь, 1993. – 254 с.
11. Українсько-російський словник / За ред. В.С.Льїна. – К.: Наук. думка, 1971.
12. Українсько-російський словник. – К.: Вид-тво АН УРСР, 1953 – 1963. – Т. 1 – 6.
13. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения чл.-кор. АН СССР О.Н. Трубачева. – М.: Прогресс, 1986. – Т. 1 – 4.
14. Chlabcz Jozef, Słownik minimum Rosyjsko-polski I polsko-Rosyjski. – Warsz.; Wiedza powszechna, 1974.

Руда О.

Інститут української мови НАН України

“ПАСТКИ” БІЛІНГВАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

Експансія мовних проблем і конфліктів стає характерною ознакою сучасного світу. “Мовне питання неминуче перестає бути тільки лінгвістичним, чи, краще сказати, безпосередньо лінгвістичним, – підкреслив Ю. Шевельов, – а стає також питанням політичним...” [9, 6]. Ще й зараз у пам’яті те колосальне враження, яке справили машинописні копії праці Івана Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?” [4] на тогочасного читача. Дослідження зосереджувалося на висвітленні функціональних аспектів побутування української мови, її статусу, російсько-українського мовного конфлікту. Автор, спираючись на ідеї В. фон Гумбольдта [3], О. О. Потебні [7] та інших класиків, висвітлив такі замовчувані на той час питання, як нерозривність зв’язку мови, культури та національної свідомості. Розвиток і поглиблення подібних досліджень ще й зараз актуальні в українському мовознавстві. Глобальний інтерес таких студій продиктований можливістю практичної оптимізації міжлюдської взаємодії шляхом вказування на “слабкі місця” спілкування особистостей і необхідністю вирішення питань мовного планування.

Дослідження сьогоденної мовної ситуації в Україні вимагають всебічного розгляду не тільки соціальних аспектів побутування української та російської мов, а й комплексу психологічних проблем, пов’язаних з компетенцією і мовною поведінкою білінгвів, дією факторів, що впливають на вибір мови в білінгвальному соціумі. Загальний огляд комунікативного поля в умовах українсько-російського білінгвізму, аналіз ситуацій спілкування між білінгвами, дослідження мовних та позамовних “зон ризику” для успішності комунікації допоможуть виявити “зони напруги”, визначити шляхи подолання труднощів і корекції помилок, свідомо уникати міжкультурних конфліктів, тим самим гармонізуючи особистісні стосунки в українському суспільстві.

Українська білінгвальна традиція і невизначена мовна політика зумовлюють складний механізм формування індивідуальної двомовності. У нинішній Україні мовне буття особистості частіше не впливає із її етнічної самоідентифікації. Етнофорам (носіям основних етнічних рис) не притаманна усталена мовна поведінка (принаймні у виборі мови спілкування). Це стосується у тій чи іншій мірі як українців, так і українських громадян інших національностей. Але, пристаючи на думку Л.В. Щерби, “світ, даний у нашому безпосередньому досвіді, залишається повсюди тим самим, але досягається різним чином у різних мовах, навіть у тих, якими говорять народи, що являють спільноту з погляду культури” [10, 49]. Отже, незважаючи на повсякчасне перемикання кодів, пов’язане, як